

UMUM TA'LIM MAKTABLARIDA O'QUVCHILARNI KASB-HUNARGA YO'NALTIRISH

Baratova Dilfuza Jovliyevna

Qashqadaryo viloyati

Yakkabog' tumani MMT bo'limiga qarashli

11-umumiy o'rta ta'lim maktabi

Amaliyotchi psixologi.

Annotatsiya. Ushbu maqolada umum ta'lim maktablarida o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirishning nazariy va amaliy jihatlari yoritilgan. Kasb tanlash jarayonining psixologik, pedagogik va ijtimoiy asoslari tahlil qilingan bo'lib, o'quvchilarning qiziqish va qobiliyatlarini aniqlash orqali ularni to'g'ri kasbga yo'naltirish masalalari ko'rib chiqilgan. Shuningdek, maktabda kasbga yo'naltirish tizimi, o'qituvchi va ota-onalarning roli, zamonaviy yondashuvlar hamda mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari yoritilgan. Tadqiqot natijalari o'quvchilarning ongli kasb tanlashini shakllantirish va mehnat bozoriga mos malakali kadrlar tayyorlashda muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: Kasb-hunarga yo'naltirish, umum ta'lim maktabi, kasb tanlash, o'quvchi qobiliyati, psixologik diagnostika, pedagogik jarayon, mehnat bozori, STEAM ta'limi, kasbiy kompetensiya, ta'lim tizimi.

Bugungi kunda umum ta'lim maktablarida o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish ta'lim tizimining eng muhim va dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Jamiyat rivojlanib borar ekan, mehnat bozori ham doimiy ravishda o'zgarib, yangi kasblar paydo bo'lmoqda, ayrim kasblar esa eskirib bormoqda. Shu sababli yosh avlodni to'g'ri kasb tanlashga yo'naltirish, ularning qiziqish va qobiliyatlarini erta aniqlash muhim ahamiyat kasb etadi. O'quvchi maktab davridayoq o'z kelajagi haqida ongli fikr yurita boshlashi, qaysi soha unga mos ekanini tushunib borishi lozim. Bu jarayon nafaqat shaxsning kelajakdagi muvaffaqiyatiga, balki butun jamiyatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Kasb-hunarga yo'naltirish deganda o'quvchilarning qiziqishlari, qobiliyatlari, psixologik xususiyatlari va jamiyat ehtiyojlarini hisobga olgan holda ularni kelajak kasbga tayyorlashga qaratilgan pedagogik jarayon tushuniladi. Bu jarayon o'qituvchilar, psixologlar, ota-onalar va jamiyat hamkorligida amalga oshiriladi. O'quvchini to'g'ri kasbga yo'naltirish uning kelajakda o'z ishidan qoniqishi, mehnat unumdorligi yuqori bo'lishi va jamiyatda munosib o'rin egallashiga yordam beradi.

Kasb tanlash inson hayotida juda muhim bosqich hisoblanadi. Psixolog olimlarning fikricha, kasbga bo'lgan qiziqish va moyillik bolalik va o'smirlilik davrida

shakllana boshlaydi. Shu sababli maktab ta'limining ilk bosqichlaridanoq o'quvchilarda turli kasblarga nisbatan qiziqish uyg'otish zarur. Dars jarayonlarida turli kasblar haqida ma'lumot berish, mashhur kasb egalari haqida hikoyalar aytish, fanlarni amaliy hayot bilan bog'lash o'quvchilarda kasbiy tasavvurni kengaytiradi.

Umum ta'lim maktablarida kasb-hunarga yo'naltirishning ahamiyati juda katta. Birinchidan, o'quvchilar o'z qobiliyatiga mos kasb tanlashni o'rganadilar. Ikkinchidan, mehnat bozorida talab yuqori bo'lgan sohalarga yo'naltiriladi. Uchinchidan, noto'g'ri kasb tanlash natijasida yuzaga keladigan ishsizlik va qoniqmaslik holatlarining oldi olinadi. To'rtinchidan, jamiyatda malakali mutaxassislar soni ortadi va iqtisodiy rivojlanish tezlashadi [3].

Kasb-hunarga yo'naltirish jarayoni bir nechta tarkibiy qismlardan iborat. Avvalo, dars jarayonida o'quvchilarga kasblar haqida ma'lumot beriladi. Ikkinchidan, sinfdan tashqari mashg'ulotlar, to'garaklar, ekskursiyalar orqali o'quvchilar turli sohalar bilan yaqindan tanishadilar. Uchinchidan, psixologik testlar yordamida ularning qiziqish va qobiliyatlari aniqlanadi. To'rtinchidan, ota-onalar bilan hamkorlik yo'lga qo'yiladi, chunki oilaning ta'siri kasb tanlashda juda kuchli bo'ladi. Beshinchidan esa amaliy faoliyatlar orqali o'quvchilar o'zlarini sinab ko'rish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Kasb tanlash jarayoniga bir qator omillar ta'sir qiladi. Bular orasida oila fikri, do'stlar ta'siri, o'qituvchilar tavsiyasi, jamiyatdagi iqtisodiy sharoit, internet va axborot vositalari muhim o'rin tutadi. Ba'zan o'quvchi o'z qiziqishidan emas, balki tashqi ta'sirlar asosida kasb tanlab qo'yishi mumkin. Bu esa kelajakda muammolarga olib keladi. Shuning uchun to'g'ri yo'naltirish juda muhimdir.

Kasbga yo'naltirish jarayonida turli usullardan foydalaniladi. Masalan, suhbatlar orqali o'quvchilarga turli kasblar haqida ma'lumot beriladi. Ekskursiyalar orqali ular real ish muhitini ko'rish imkoniga ega bo'ladilar. Rolli o'yinlar yordamida esa o'quvchilar turli kasblarni "sinab ko'radilar". Testlar va so'rovnomalar orqali ularning qiziqishlari aniqlanadi. Loyiha ishlari esa ijodiy va amaliy ko'nikmalarni rivojlantiradi.

Hozirgi zamonda kasbga yo'naltirish jarayonida zamonaviy texnologiyalardan ham keng foydalanilmoqda. Internet platformalari, onlayn testlar va virtual o'quv tizimlari o'quvchilarga o'z qobiliyatlarini mustaqil aniqlash imkonini beradi. Shuningdek, STEAM yondashuvi ham katta ahamiyatga ega bo'lib, u fan, texnologiya, muhandislik, san'at va matematika yo'nalishlarini birlashtirgan holda o'quvchilarning kompleks rivojlanishiga yordam beradi.

Kasbga yo'naltirish jarayonida o'qituvchining o'rni nihoyatda muhim hisoblanadi. O'qituvchi faqatgina bilim beruvchi shaxs bo'lib qolmay, balki o'quvchini to'g'ri yo'lga boshlovchi, unga maslahat beruvchi va kelajak kasbini tanlashda yo'naltiruvchi murabbiy vazifasini ham bajaradi. U har bir o'quvchining individual qobiliyati, qiziqishlari va imkoniyatlarini sinchiklab o'rganadi, ularni tahlil qiladi

hamda shu asosda o'quvchiga mos kasbiy yo'nalishlar bo'yicha tavsiyalar beradi. Bundan tashqari, o'qituvchi o'quvchilarga turli kasblar haqida aniq va ishonchli ma'lumot yetkazib, ularning dunyoqarashini kengaytirishga yordam beradi. Kasb tanlash jarayonida o'quvchining mustaqil qaror qabul qilishi uchun zarur sharoit yaratish ham o'qituvchining muhim vazifalaridan biridir. Shu bilan birga, o'qituvchi ota-onalar bilan ham yaqin hamkorlikda ishlashi, ularni farzandining qobiliyati va qiziqishlari haqida xabardor qilib borishi lozim.

Ota-onalarning kasb tanlash jarayonidagi ta'siri ham juda katta ahamiyatga ega. Ko'p hollarda ota-onalar farzandining qiziqishlari va qobiliyatlarini to'liq inobatga olmasdan, o'z istaklari yoki qarashlari asosida ma'lum bir kasbga yo'naltirishga harakat qiladilar. Bunday yondashuv ba'zan noto'g'ri qarorlar qabul qilinishiga olib kelishi mumkin, natijada kelajakda mutaxassis o'z tanlagan kasbidan qoniqmaslik, ishga bo'lgan motivatsiyaning pasayishi yoki kasbni almashtirishga majbur bo'lish holatlari yuzaga keladi. Shuning uchun ota-onalar farzandining tabiiy qiziqishlarini hurmat qilishi, uning ichki imkoniyatlarini qo'llab-quvvatlashi va mustaqil qaror qabul qilishiga imkon yaratishi juda muhimdir. Oila muhitida to'g'ri yo'l-yo'riq ko'rsatish kasb tanlash jarayonining muvaffaqiyatli bo'lishiga xizmat qiladi. Shunga qaramasdan, kasbga yo'naltirish tizimida bir qator muammolar ham mavjud. Jumladan, malakali kasb yo'naltiruvchi mutaxassislarning yetishmasligi, maktablarda amaliy mashg'ulotlar va real kasbiy muhit bilan tanishish imkoniyatlarining cheklanganligi, korxonalar va ta'lim muassasalari o'rtasidagi hamkorlikning yetarli darajada yo'lga qo'yilmaganligi shular jumlasidandir [5].

Xulosa qilib aytganda, umum ta'lim maktablarida o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish jamiyat taraqqiyoti uchun juda muhim jarayondir. To'g'ri tashkil etilgan kasbga yo'naltirish tizimi o'quvchilarning kelajakda o'z o'rnini topishiga, malakali mutaxassis bo'lib yetishishiga va jamiyat rivojiga hissa qo'shishiga yordam beradi. Shu sababli maktab, oila va jamiyat hamkorligi asosida bu jarayonni yanada takomillashtirish zarur hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Axmedov B.A. Pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: O'qituvchi, 2022. – 412 b.
2. Sodiqova N.R. Kasb psixologiyasi. – Toshkent: Universitet, 2023. – 210 b.
3. Yodgorov R.M. Kasbga yo'naltirish asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021. – 198 b.
4. Norov A.T. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Innovatsiya, 2020. – 256 b.
5. G'ulomov S.S. Ta'lim metodikasi. – Toshkent: Fan, 2023. – 288 b.